

СОФІЯ АТАНАСІВНА ОКУНЕВСЬКА-МОРАЧЕВСЬКА — ПЕРША ЖІНКА-ЛІКАР БУКОВИНИ І ГАЛИЧИНИ (1865 — 1926)

О.Ом. Кіцера¹,

О.Ол. Кіцера¹,

Н.І. Кіцера²

*¹Львівський національний медичний
університет імені Данила Галицького*

*²Державна установа "Інститут
спадкової патології АМН України"*

м. Львів

Софія Атанасівна Окуневська-Морачевська

У 2010 р. минуло 155 років від дня народження Софії Атанасівни Окуневської-Морачевської — першої жінки-лікаря Буковини і Галичини, однієї з перших українок, що здобула університетську медичну освіту.

Народилася Софія Окуневська 12 травня 1865 р. у с. Довжанка неподалік Тернополя в сім'ї священика, хоча раніше вважалось, що вона народилась у місті Сторожинець на Буковині (зараз — Чернівецька область). Софія походила з давнього українського роду. Прадідом її був Стефан

на прізвище Окунь, який ледве вмів читати й писати. Його нащадок Адам-Данило вже писався Окуневським і вивчився на священика. Наймолодшим із синів Адама Окуневського був Кирило, який одним з перших українців здобув вищу фармацевтичну освіту.

Передостаннім у сім'ї був Атанасій Окуневський, батько Софії, який у 1860 р. закінчив Львівську греко-католицьку духовну семінарію. На той час батько був священиком у селі Довжанка на Тернопільщині. Втративши молоду дружину, у 1878 р. Атанасій Окуневський зрікся священицького сану і вступив на медичний факультет університету у Відні, після закінчення якого працював повітовим лікарем у місті Сторожинець на Буковині і лікарем у місті Кімполунг у Південній Буковині (тепер — Румунія).

Після смерті матері (1870 р.) Софію виховувала родина письменника Івана Озаркевича. Одним з її вчителів тут був брат Ольги Кобилянської Юліан (автор єдиного на той час латино-українського словника). Він не раз говорив: "Коли б мої хлопці (гімназисти) були такими відомими учнями філології, як Софія Окуневська, я би був гордий за них".

У 1884 р. Софії Окуневській вдалося отримати дозвіл на складання іспитів за гімназійний курс. Улітку 1884 р. (за іншими даними, 1885) вона у Львові блискуче склала іспит на атестат зрілості при Львівській академічній гімназії, чим викликала сенсацію в усій Галичині. Під час цього іспиту були присутні багато відомих людей, між ними Іван Нечуй-Левицький, Іван Франко. Саме тоді дев'ятнадцятирічна красуня Софія, яку, за словами Ольги Кобилянської, "можна було порівняти з лілеєю", і познайомилася з великим Каменярем. В одному зі своїх листів Софія Окуневська пізніше напише: "...я його зразу впізнала, хотіла приступити до нього, та не мала відваги".

1887-го Софія Окуневська брала участь в організації видання першого жіночого альманаху "Перший вінок", де було зібрано всі найкращі українські літературні сили того часу. Його поява засвідчила, що літературний світ перестає бути лише чоловічим. Зі сторінок "Першо-

го вінка" залунали жіночі голоси — і їх було сімнадцять. Ганна Барвінок, Дніпрова Чайка, Уляна Кравченко, Анна Павлик, Олена Пчілка, Михайлина Рошкевич, Софія Окуневська, Ольга Франко, Леся Українка, Людмила Старицька — ось неповний перелік тих, хто взяв участь у виданні, запропонувавши укладачам альманаху свої вірші, оповідання, етнографічні розвідки, статті. Робота над виданням зблизила Софію Окуневську з Іваном Франком, який підтримав її в намаганні здобути освіту. Вона була чудовим знавцем літератури, і навіть сама написала кілька творів під псевдонімом "Єрина", вільно володіла кількома іноземними мовами, наполегливо займалась самоосвітою. У цьому альманасі Софія постала автором гарного оповідання "Пісок, пісок", а також розвідки "Родинна неволя жінок в піснях і обрядах весільних".

У другій половині XIX століття на Українських землях, що входили до складу Австро-Угорської імперії, жінкам неможливо було здобути вищу медичну освіту. Проте ця заборона була не для настирливої у досягненні своєї мети Софії. Гімназійне свідоцтво відкривало дорогу до вищої освіти — університету, проте лише чоловікам. Два роки Софія Окуневська боролася, аби їй дозволили навчатися в університеті, та не домоглася нічого, тому вирішила здобути вищу освіту в Швейцарії, де жінки мали змогу навчатися в університеті.

У 1887 р. Софія вступила на медичний факультет Цюрихського університету, який закінчила в січні 1896-го, ставши першою жінкою-лікарем в Австро-Угорщині та першою на західноукраїнських землях україною, що здобула університетську освіту.

Під час навчання в університеті в 1890 р. Софія вийшла заміж за польського лікаря, хіміка, вченого і літературного критика-естета Вацлава Морачевського. 4 лютого 1896 р. у молодого подружжя в Цюриху народився син Юрій, 11 травня 1898 р. — дочка Єва.

У 1894 р. С. Окуневська-Морачевська на медичному факультеті Львівського університету блискуче здала необхідні іспити і стала доктором медицини.

У 1894 р. на концерті на честь роковин Т. Шевченка Морачевські познайомилися з Василем Стефаніком, про що він написав в "Автобіографії": "Я зазнався і заприятелював з Вацлавом Морачевським і з його жінкою Софією з Окуневських. Вони приїхали з Цюриха, обоє високоосвічені, і від них я користувався широким європеїзмом. Вони ж і мали на університеті на мене глибокий вплив". Василь Стефанік навчався в той час у Краківському університеті на медичному факультеті.

Після закінчення навчання Софія не змогла відразу одержати роботу в Галичині: австрійський уряд не визнавав закордонних дипломів. У липні 1896 р. подружжя Морачевських приїхало до Кракова. Після доволі довгих і неприємних формальних процедур 15 березня 1900 р. на засіданні сенату Краківського університету відбулася нострифікація докторського диплома Софії Окуневської. Тепер Софія мала право на самостійну лікарську практику, проте, на жаль, не знайшлося місця у Кракові, де планувало працювати подружжя. Тому 1900-го вони виїхали до Карлових Вар у Чехію, де В. Морачевський працював відтоді приватним лікарем протягом 29 років.

Опісля Софія Окуневська відкрила приватну лікарську практику у Львові. Тут (до початку 1920-х років) Софія мешкала в будинку, який митрополит Андрей Шептицький виділив художнику Олексі Новаківському для проживання. Вона працювала лікарем у "Народній лічниці" її родича Євгена Озаркевича. Організувала з ним курси для сестер милосердя, курси акушерок. Згодом Софія виїхала до Францесбадена, де практикувала і займалася науковою діяльністю.

У 1914 р. під час війни В. Морачевський почав працювати гарнізонним лікарем у Лінці, а Софія — в таборі для українських виселенців, сумнозвісному Гмінді. Всі розуміли, що приїзд до Гмінду С. Окуневської-Морачевської був викликом австрійському урядові. Розуміла вона й сама, що цим буде перекреслено подальшу її кар'єру як лікарки і вченого, проте й тут вона залишилася вірною собі, й тут була першою, яка кинула виклик урядові за його знущання з українців.

Перші курси сестер милосердя на Буковині також організувала перша жінка-лікар Західної України Софія Окуневська-Морачевська, яка розробила принципи навчання середнього медичного персоналу. Маючи ступінь доктора наук, вона започаткувала лікування раку шийки матки радієм за методикою Марії Склодовської-Кюрі.

Працюючи Окуневської-Морачевської "Вплив температури на осмотичний тиск еритроцитів" було опубліковано в лікарському збірнику (т. 1, 1898) Наукового товариства імені Т. Шевченка у Львові.

Останні кілька років свого життя Софія Окуневська мешкала у Львові, вела невелику лікарську практику. А померла вона 24 лютого 1926 р. у лікарні від гнійного апендициту, ускладненого перитонітом. Поховали Софію Окуневську на Личаківському цвинтарі у Львові.

Софія Окуневська була дуже талановитою та ерудованою людиною, якою захоплювалися Іван Франко та Василь Стефанік. Ольга Кобилянська так висловилася про неї: "Від неї пішло мені те світло, за яким я так тужила, невиразно мріяла". Це була дуже талановита і високоосвічена жінка, яку природа щедро обдарувала і фізично, і духовно. Ніжна і відкрита ду-

шею, вона викликала щире захоплення у всіх, хто її знав. Протягом свого недовгого життя вона багато читала, сама писала статті, оповідання та нариси. Віртуозно грала на роялі, поринаючи у чарівні мелодії класичної музики, в морі якої виділяла дев'яту симфонію Бетховена та "Місячну сонату" Шуберта. Тривалий час жила за межами рідної землі (Краків, Цюрих, Женева — "...я залетіла аж за Альпи"), проте всім своїм серцем любила рідний край, боготворила українську пісню, "...як заграю пісеньку народну, буде людям здаватися, що походжають вони по різнобарвних квітах. Та й будуть видіти, як дівчина рве ті квіти, і почують її пісню. Така то буде пісня, що всі стануть добрі і веселі...". Крім Ольги Кобилянської, С. Окуневська-Морачевська приятелювала з Наталією Кобринською та Василем Стефаніком. В одному з листів до С. Морачевської Стефанік зізнався: "У старій хаті Вашого батька проросло моє ще неспіле поетичне слово — з рідної землі, з мужицького горя". Перші колоски новелістичної ниви Василя Семеновича, які зійшли у сторожинецькій оселі Атанасія Окуневського, склали основу "Синьої книжечки", якою він засяяв першорядною зіркою на високому небосхилі української прози [Ф. Погребенник].

30 червня 1997 р. Чернівецька обласна державна адміністрація заснувала щорічну обласну премію ім. Софії Окуневської. Сьогодні на Буковині працюють 12 лауреатів цієї премії.

Софія Окуневська — людина, жінка, яка своїм життям і діяльністю заслужила, аби про неї пам'ятали, вчилися в неї і сучасні інтелігенти, і молоді люди, котрі лише шукають свій шлях.

Література

1. Вознюк В. Видатна подруга видатної письменниці / В. Вознюк // Громадсько-політичний часопис "Доба". — 2003. — № 81 (355).
2. Врублевська В. В. Шарітка з Рунгу: Біографічний роман про Ольгу Кобилянську / В. В. Врублевська. — ВЦ Академія, 2007. — 512 с.
3. Софія Окуневська та генеалогія її роду / В. Л. Галяс, С. В. Галяс, В. В. Гуменюк [та ін.] // Науковий вісник ЛНУВМтаБТ імені С.З. Гжицького. — 2007. — Т. 9, № 4 (35), Ч. 1. — С. 207—212.
4. Галяс С., Галяс В. Перша жінка-лікар в Австро-Угорщині / С. Галяс, В. Галяс // Львівська газета. — 2005. — № 85 (651).
5. Ганіткевич Ярослав. Історія української медицини в датах та іменах / Ярослав Ганіткевич. — Львів: НТШ, 2004. — С. 232.
6. Гонца А. Розвиток онкології на Буковині / А. Гонца // Медична газета України "Ваше здоров'я". — 2006. — № 10 (887).
7. Горак Р. Трагедія роду Окуневських / Р. Горак // Край (Городенка). — 25.05.1999.
8. Гуменюк В. Порвані струни родини Окуневських / В. Гуменюк // Гуцульщина. — 1994. — № 6. — С. 30—39.
9. Окуневський Я. Листи з чужини / Я. Окуневський. — Чернівці: Наклад Д. Лукіяновича і В. Будзиновського, 1898. — 356 с.

10. Погребенник Ф. Софія Окуневська-Морачевська (лікар, філософ, літературознавець) / Ф. Погребенник // Слово і час. — 1995. — № 11—12. — С. 70.
11. Пундій П. Українські лікарі. Біобібліографічний довідник / П. Пундій. — Львів-Чикаго, 1994. — С. 162.
12. Радіш Я. Ф. Перша жінка-лікар західної України / Я. Ф. Радіш // Історія української медицини: конф. ВУЛТ, 29 квіт. 1995 р.: тези доп. — К., 1995. — С. 54—56.
13. Арсенич П., Білянський П., Генік С. Українські лікарі Прикарпаття / П. Арсенич, П. Білянський, С. Генік. — Коломия: Вік, 1995. — С. 60—61.
14. Федунь М.Р. Українська мемуаристика в Галичині кінця XIX — початку XX століття: жанрово-стильові особливості: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.01.01 / М. Р. Федунь. — Івано-Франківськ, 2001. — 19 с.
15. Шуманська Н.В. Історія математично-природописно-лікарської секції наукового товариства ім. Т. Шевченка (1893—1940): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук: спец. 07.00.07 "Історія науки і техніки" / Н. В. Шуманська. — Переяслав-Хмельницький, 2007. — 19 с.